
DOI: 10.4467/29567610PIB.26.004.23476

dr Iryna Kozova

Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-0546-2912

ikozova@ifnmu.edu.ua

dr Elżbieta Żywucka-Kozłowska

Polskie Towarzystwo Biochemiczne

ORCID: 0000-0002-6039-5580

malerude@poczta.onet.pl

ZAGINIENI NIE UMIERAJĄ

THE MISSING DO NOT DIE

Streszczenie

Zaginienie człowieka jest sytuacją szczególnie trudną, nie tylko dla osób jemu najbliższych, ale także dla służb państwowych. W czasach pokoju działania w celu odnalezienia zaginionego prowadzi Policja. W czasie wojny sytuacja jest znacznie bardziej skomplikowana. Giną bez wieści cywile i żołnierze. Niniejsze doniesienie dedykujemy zaginionym w czasie działań wojennych, a jego celem jest wskazanie nie tylko przyczyn zjawiska, metod poszukiwań, identyfikacji, ale też (a może przede wszystkim) emocji, jakie rodzi rzeczona dla najbliższych zaginionych. Racjonalną metodą przyjętą w niniejszym artykule jest analiza dostępnej literatury przedmiotu oraz case study. Tytuł doniesienia wprost odwołuje się do emocji i przeżyć żyjących, którzy doświadczyli (doświadczają) zaginięcia najbliższej dla nich osoby.

Słowa kluczowe: zaginiony bez wieści, poszukiwania zaginionych

Abstract

The disappearance of a person constitutes an exceptionally challenging circumstance not only for the individual's immediate relatives but also for state institutions responsible for public safety. In peacetime, the primary responsibility for locating missing ones typically rests with the police. In times of war, the situation is much more complex. Both civilians and soldiers may disappear without a trace, often under conditions that significantly hinder search efforts, documentation, and identification. This report is devoted to individuals who have gone missing during wartime. Its objective is to examine not only the underlying causes of this phenomenon and the mechanisms employed in search and identification processes, but also – perhaps most importantly

– the profound emotional consequences experienced by the relatives and close associates of those who remain unaccounted for. The study adopts a rational and analytical research approach, based primarily on a review of existing literature and the examination of selected case studies. The title of this report deliberately refers to the emotional dimension and lived experiences of individuals who have faced, or continue to face, the disappearance of someone close to them, emphasizing the human and psychological aspects of this complex issue.

Keywords: missing person, search for missing persons

Wprowadzenie

Zaginienia ludzi nie są nowym zjawiskiem w dziejach ludzkości. Ludzie ginęli w wojnach i kataklizmach. Słusznie podnosi się w literaturze przedmiotu, że fakt zaginięcia człowieka poniekąd wymyka się nauce¹. Problem ten poruszony jest na gruncie kryminologii, kryminalistyki oraz psychiatrii (w tym ostatnim przypadku fuga dysocjacyjna opisywana jest w wielu pracach²). Dostrzegany jest w opracowaniach z dziedziny patologii społecznej, obok innych zjawisk o kryminogennym charakterze³. Zaginięcie człowieka jest faktem społecznym, ale też i faktem prawnym⁴. Poszukiwania zaginionych osób są zawsze wyzwaniem dla najbliższych, ale też dla Policji. Skomplikowany charakter zjawiska i jego skala w globalnym społeczeństwie staje się obecnie coraz częściej podejmowanym tematem rozważań. Pola eksploracji naukowej obejmują nie tylko wymienioną już kryminologię czy kryminalistykę, ale też psychologię, psychiatrię, filozofię, prawo karne, prawo cywilne, prawo administracyjne, jak również etykę, filozofię i religię⁵.

¹ Zob. I. Malinowska, *Problematyka zaginięć ludzi w aspekcie prawnokryminologicznym*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, 2018, 22, s. 129–148.

² Na ten temat między innymi: R. Tomalski, I.J. Pietkiewicz, *Rozpoznawanie i różnicowanie zaburzeń dysocjacyjnych–wyzwania w praktyce klinicznej*, „Psychological Journal”, 2019, 25(1), 47; W. El-Hage, J.M. Darves-Bornoz, J.F. Allilaire, P. Gaillard, *Pourazowa dysocjacja somatoformalna u francuskich psychiatrycznych pacjentów ambulatoryjnych*, „Journal of Trauma & Dissociation”, 2002, 3(3), p. 59–74; N. Malhotra, N. Gupta, *Zaburzenia dysocjacyjne: reinwencja czy rekonceptualizacja tego pojęcia?*, „Indian Journal of Social Psychiatry”, 2018, 34 (Uzupełnienie 1), p. 44–S48.

³ Zob. I. Malinowska, A. Rybicka, *Zagrożenia społeczne wynikające z zaginięć ludzi we współczesnym świecie*, „Kwartalnik Policynjny” 2016, nr 1 (36).

⁴ Zob. Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznananych zwłok oraz szczątków ludzkich [Dz.Urz. KGP.2018.77].

⁵ W tym względzie między innymi: A. Wentkowska, *Poszukiwania osób zaginionych. System i metody działania w procedurach służb*, Warszawa 2016; P. Wojnicz, *Zaginienia osób. Studium prawne, kryminalistyczne i kryminologiczne*, Olsztyn 2021; A. Urbaniak, *Wieloletnie zaginięcia*

Niniejsze doniesienie dedykujemy zaginionym w czasie działań wojennych, a jego celem jest wskazanie nie tylko przyczyn zjawiska, metod poszukiwań, identyfikacji, ale też (a może przede wszystkim) emocji, jakie rodzi rzeczona dla najbliższych zaginionych. Przyjęto hipotezę o następującym brzmieniu: zakładamy, że zaginięcie człowieka jest faktem społecznym, prawnym i natury emocjonalnej dla osób, które poszukują zaginionych, najbliższych im osób. Racjonalną metodą przyjętą w niniejszym doniesieniu jest analiza dostępnej literatury przedmiotu oraz case study⁶. Tytuł doniesienia ma charakter symboliczny i wprost odwołuje się do emocji oraz przeżyć żyjących, którzy doświadczyli (doświadczają) zaginięcia najbliższej dla nich osoby.

Wokół definicji „zaginięcia”

Wydaje się prostym zdefiniowanie terminu „zaginięcie”, bowiem powszechnie przyjmuje się, że coś (lub ktoś) jest w nieustalonym miejscu. Definicja zaginięcia została określona w Zarządzeniu nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich. Zaginięciem osoby w rozumieniu tego zarządzenia jest zaistnienie zdarzenia, uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej i zapewnienie ochrony jej życia, zdrowia lub wolności, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy⁷. W Słowniku języka polskiego zaginięcie opisane jest jako:

osób jako efekt działań przestępczych, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii”, 2017, (24), s. 57–72; A. Urbaniak, „Emocjonalny rollercoaster” a gotowość do działania bliskich osób zaginionych, „Fabrica Societatis” 2020, (3), s. 260–279; M. Payne, *Understanding, Going Missing: issues for social work and social services*, „The British Journal of Social Work”, 1995, Vol. 25(3), p. 333–348; D. Łukasiewicz, *Racjonalizacja cierpienia i zła w filozofii religii*, „Studia Religiologica. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2015, 48(3), s. 189–200; S.J. Morewitz, C.S. Colls (ed.), *Missing persons: an introduction* [in:] *Handbook of missing persons* (pp. 1-5), Switzerland 2016; A. Bartoszewicz, *Postępowanie o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu*. Warszawa 2007; M. Michałowska-Maksimczyk, *Prawne aspekty uznania za zmarłego osoby zaginionej – od zgłoszenia zaginięcia odpowiednim organom do wydania orzeczenia przez Sąd o uznaniu za zmarłego*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2024, 16(16), s. 101–116; M. Kolendowska-Matejczuk, *Wykorzystanie DNA w poszukiwaniu osób zaginionych w świetle nowelizacji ustawy o Policji*, „Ius Novum” 2015, 9(4), s. 66–78.

⁶ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 64–70. Wykorzystano metody badawcze opisane w niniejszej monografii [dopisek autorski].

⁷ Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP. z 2018 r. poz. 77).

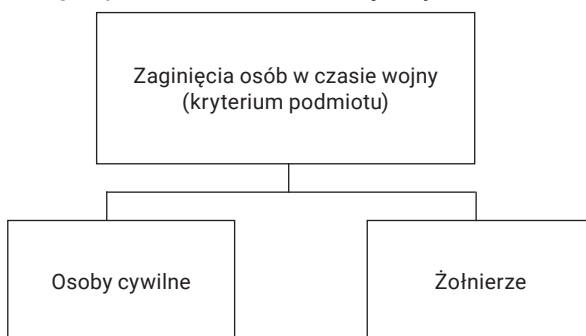
1. «przepaść nie wiadomo gdzie»
2. «zostać zgubionym lub ukradzionym»
3. «przestać istnieć lub ulec zapomnieniu»⁸.

Powyższe definicje nie wymagają komentarza, są jasne i logiczne. Szczególnie istotnym w perspektywie tych rozważań jest jednak ostatnie określenie: „przestać istnieć lub ulec zapomnieniu”. Tytuł rozważań wskazuje, że zaginieni nie umierają, co stanowi przeciwieństwo do definicji wskazanej jako trzeciej w przywołanym źródle. Trudno się nie zgodzić z tą tezą, zważywszy na doświadczenia najbliższych zaginionemu osób. Świadomość faktu zaginięcia, świadomość przemijania, świadomość upływu czasu i okoliczności zaginięcia nie są przesłankami zapomnienia, a wręcz przeciwnie – pamięci i nadziei.

Typologia zaginięć

Typologia jako termin wpisała się na stałe w wiele dziedzin ludzkiego poznania, od socjologii, pedagogiki, psychologii, medycyny po nauki prawne i im pokrewne. W dostępnej literaturze nie odnaleziono typologii zaginięć, lecz kategorie osób zaginionych. Z punktu widzenia tych rozważań, szczególnie interesujące są okoliczności zaginięcia w czasie wojny. Determinantą zdarzenia jest konflikt zbrojny, jaki generuje nie tylko agresję militarną, ale także wszelkie formy przemocy człowieka wobec człowieka. Pomijamy tu aspekty dookreślenia podmiotów (osoby cywilne, członkowie taktycznych związków wojskowych). Mając na względzie powyższe można przyjąć, że zaginięcia w czasie wojny dotyczą tak żołnierzy, jak i osób nie będących żołnierzami.

Rys. 1. Typologia zaginięć w czasie działań wojennych

Źródło: opracowanie własne.

⁸ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/zagini%C4%99cia.html> (dostęp: 11.02.2026).

W zależności od statusu osoby zaginionej (żołnierz, osoba cywilna), poszukiwania prowadzone są przez odpowiednie służby. W pierwszym przypadku (cywile) czynności takie prowadzone są przez Policję, natomiast w drugim przypadku przez właściwe organy administracji wojskowej. Obok wymienionych powyżej należy dodać zaginięcia wymuszone, jakie zdefiniowane zostały w Międzynarodowej Konwencji w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem⁹. Zgodnie z brzmieniem zapisu Konwencji za zaginięcia wymuszone przyjmuje się „zatrzymanie, aresztowanie, uprowadzenie lub jakąkolwiek inną formę pozbawienia osoby wolności, dokonane przez przedstawicieli Państwa albo przez osoby lub grupy osób działające z upoważnieniem, pomocą lub milczącą zgodą Państwa, po której następuje odmowa przyznania faktu pozbawienia wolności lub ukrywanie losów bądź miejsca pobytu takiej osoby, co powoduje, że znajduje się ona poza ochroną prawa”¹⁰. Interesujące są rozważania M. Myl, która podkreśla rosnącą liczbę wymuszonych zaginięć od 2014 roku na terenie Ukrainy¹¹. Nie sposób nie zauważyć, że właśnie od wskazanego przez autorkę roku 2014 w istocie na terenach wschodniej Ukrainy trwają działania zbrojne spowodowane przez Federację Rosyjską. Po wybuchu wojny w 2022 roku nasiliły się akty przemocy wobec ludności cywilnej oraz żołnierzy walczących w obronie Ukrainy. Dziś problem zaginięć ludzi w kraju objętym wojną stał się rzeczywistością, a liczby mają szacunkowy charakter. Część zaginięć ma charakter wymuszony i dotyczy przedstawicieli ukraińskiej administracji lokalnej. Los wielu zaginionych do dziś nie jest znany¹². Analizując sytuację w Ukrainie po 2022 roku nie sposób nie podkreślić, że przyjęte przez społeczność międzynarodową

⁹ Międzynarodowa Konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem, przyjęta w Nowym Jorku dnia 20 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2025 r., poz. 457).

¹⁰ B. Baranowska, *Wymuszone zaginięcia na Ukrainie w latach 2013–2014: skargi i procedury międzynarodowe*, „Studia Prawnicze KUL” 2/2015, s. 9–29.

¹¹ M. Myl, *Wschodnia Ukraina w obliczu masowych zaginięć*, „Acta Iuris Stetinensis” 2016, (16 (4)), s. 113–130.

¹² Współczesne prawo humanitarne zawiera zapisy, jakie w sposób bezpośredni odnoszą się do osób zaginionych. Warto w tym miejscu wskazać, że do najczęściej wymienianych regulacji prawnych w tym względzie należą: „obowiązek utworzenia Biura Informacji o jeńcach wojennych znajdujących się we władzy wszystkich stron konfliktu (art. 120 oraz art. 122–124 III Konwencji genewskiej (KG) ; art. 136 IV KG), obowiązek członków sił zbrojnych do noszenia specjalnych oznaczeń umożliwiających odróżnienie ich od ludności cywilnej (art. 16(f) oraz art. 39–41 I KG; art. 19(f) oraz art. 41–42 II KG; art. 4(a), art. 17, art. 70 III KG), obowiązek odpowiedniego traktowania ciał osób zmarłych w trakcie trwania konfliktu (art. 17 I KG, art. 20 II KG, art. 120 III KG, art. 12 IV KG), obowiązek rejestrowania wszelkich danych dotyczących osób zmarłych oraz osób pozbawionych wolności (art. 16 I KG, art. 19 II KG, art. 120–121 III KG, art. 129–131 IV KG)” za: M. Myl, *Wschodnia Ukraina w obliczu masowych zaginięć*, „Acta Iuris Stetinensis” 2016, (16 (4)), s. 116.

standardy są łamane przez Federację Rosyjską. Ciała poległych w czasie działań wojennych są sporadycznie wymieniane pomiędzy stronami konfliktu. Podobnie przedstawia się sytuacja wymiany jeńców. Nie sposób nie dostrzec, że zaginięcia to nie tylko przedmiot regulacji prawa humanitarnego, ale też podstawowych praw człowieka¹³. Jak wskazano wyżej, zaginieni to nie tylko żołnierze, ale też ludność cywilna. Poszukiwania zaginionych bez wieści stały się celem działań służb państwowych i najbliższych.

Zaginieni podczas wojny

Dwie światowe wojny, jakie miały miejsce w XX wieku przyniosły śmierć milionów osób, tysiące zaginionych żołnierzy i osób cywilnych, których do dziś nie odnaleziono. Upływ czasu od chwili zaginięcia upoważnia do przyjęcia tezy, że ludzie ci w większości przypadków nie żyją, w szczególności ci, którzy w chwili zaginięcia mieli więcej niż 20 lat. Do dziś rodziny tych osób mimo świadomości, że nie jest prawdopodobnym, by żyli, nadal poszukują informacji o ich losach. Przez dziesięciolecia w Polsce powojennej rodziny polskich żołnierzy, zamordowanych na terenie ówczesnego Związku Radzieckiego nie miały możliwości uzyskania informacji o losach zaginionych bliskich. Stało się to możliwe w roku 1990, kiedy to Rosjanie przyznali się do zbrodni na polskich jeńcach wojennych¹⁴. W czasie niemieckiej okupacji na ziemiach polskich ludzie ginęli w różnych miejscach, w różnych okolicznościach, po których wszelki ślad zagaął. Niektórzy trafiali do niemieckich obozów zagłady, gdzie nie byli rejestrowani, a którym nie było im dane opuścić żywymi. Trafiali m.in. do komór gazowych¹⁵. Po zakończeniu II wojny światowej na terenie Polski zginęło wielu ludzi, w szczególności żołnierzy. Z danych Instytutu Pamięci Narodowej wynika, że „w lipcu 1945 r., w rejonie Puszczy Augustowskiej Armia Czerwona, przy współpracy funkcjonariuszy polskiej bezpieki oraz żołnierzy „ludowego” Wojska Polskiego przeprowadziła operację wojskową mającą na celu likwidację działającego na tym terenie podziemia niepodległościowego, które m.in. broniło miejscowej ludności przed sowieckim terrorem (...). W trakcie operacji sowieccy żołnierze przy wsparciu polskich pomocników aresztowali ponad 7000 osób. Większość wypuszczono, ale ponad 600 nigdy nie wróciło do domu. Niektórzy badacze szacują ich liczbę nawet na 2000. Niezależnie jednak od ostatecznej – dziś niemożliwej do ustalenia

¹³ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

¹⁴ T. Szczepański, *Ofiary zbrodni katyńskiej*, Warszawa 2020.

¹⁵ <https://www.auschwitz.org/historia/zaglada/komory-gazowe/> (dostęp: 11.03.2026).

– liczby ofiar, była to niewątpliwie największa zbrodnia popełniona na Polakach po II wojnie światowej. Wobec braku informacji przez wiele lat uważano uprowadzonych przez Sowieców za zaginionych. Szukały ich głównie rodziny, apelując do wszystkich możliwych instancji. Jednak w miarę umacniania się władz komunistycznych w Polsce sprawę tę skutecznie wyciszono¹⁶. Do dziś rodziny zaginionych wówczas osób starają się uzyskać informacje o najbliższych, choć są świadomi, że dawno ich nie ma pośród żywych. Dla nich jednak nie umarli, tak samo jak nie umarli zaginieni bez wieści obrońcy Ukrainy. Od 2024 roku Olena M. poszukuje zaginionego jedyne go syna, żołnierza Sił Zbrojnych Ukrainy, który zaginął w czasie działań wojennych na wschodzie kraju. Dla niej syn nie poległ, choć są ku temu przesłanki, że nie żyje. Do tej pory nie udało się odnaleźć ciała tego żołnierza. Z każdym dniem szanse w tym względzie maleją. Olena M. wierzy, że syn się odnajdzie. Podobna tragedia dotknęła rodziców Jarosława, który zaginął bez wieści w obwodzie charkowskim. Do tej pory nie odnaleziono Władysława Z. żołnierza polskiego, który zaginął bez wieści w 1943 roku na terenie dzisiejszej Ukrainy. Do dnia dzisiejszego potomkowie zaginionego prowadzą poszukiwania ich krewnego, choć są świadomi, że z całą pewnością nie żyje (dziś miałby ponad 100 lat). Dla nich nie umarł, trwa w ich pamięci. We wszystkich tych przypadkach najbliższe zaginionym osoby tkwią w niepewności losów tych, którzy zaginęli bez wieści. Warto w tym miejscu przytoczyć spostrzeżenia A. Urbaniak, która pisze, że „doświadczenie zaginięcia osoby wikła rodzinę nieobecnego w proces nazywany przez brytyjskich badaczy »emocjonalnym rollercoasterem«. Polega on na tym, że w bliskich pojawiają się i łączą ze sobą przede wszystkim gniew, chaos, frustracja, niedowierzanie, strach i smutek¹⁷. Opisując zaginięcia ludzi nie trudno zauważyć, że to wieloaspektowy problem. Od początku wojny w Ukrainie (2022 rok) praktycznie nie ma cmentarzy, na których nie byłoby grobów poległych żołnierzy. Rodziny zaginionych bez wieści w tej wojnie czekają na szczęśliwe odnalezienie żywych albo na ich ciała. Taka jest rzeczywistość. Jak wielki i istotny to problem dowodzą oficjalne dane.

„W dniu 11 lutego 2026 roku w Kijowie, zaprezentowano film poświęcony osobom zajmującym się sprowadzaniem ciał poległych ukraińskich obrońców. Obraz stanowi istotny głos w sprawie, która dotyczy tysięcy obywateli – w Ukrainie około 70 tysięcy osób figuruje jako zaginione bez wieści (...). Film dokumentalny «Przywróć mi imię» ma na celu zwrócenie uwagi na ten

¹⁶ <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/225351,W-Gibach-upamietnilismy-ofiary-Oblawy-Augustowskiej.html> (dostęp: 11.03.2026).

¹⁷ A. Urbaniak, *Emocjonalny rollercoaster a gotowość do działania bliskich osób zaginionych*, „Fabrica Societatis” 3/2020, s. 261.

problem i danie głosu tym, którzy nigdy nie zapomną swoich bliskich”¹⁸. Nie sposób nie wskazać w tym miejscu, że także rodziny żołnierzy rosyjskich starają się odnaleźć swoich zaginionych. Jak podaje Mateusz Czmiel „W styczniu (2025 roku¹⁹) Ukraina odnotowała rekordową liczbę zapytań od Rosjan dotyczących zaginionych żołnierzy armii rosyjskiej – poinformował ukraiński Koordynacyjny Sztab ds. Obsługi Jeńców Wojennych na swoim kanale w Telegramie (...). Według danych sztabu, w pierwszym miesiącu 2025 roku w ramach projektu „Chcę znaleźć” wpłynęło 8548 zgłoszeń od krewnych rosyjskich wojskowych. To o 22 proc. więcej niż w grudniu i najwięcej w całej historii inicjatywy. Łącznie od początku projektu wpłynęło ponad 60 tysięcy zgłoszeń o zaginionych żołnierzach rosyjskiej armii”²⁰. W innym doniesieniu ten sam autor pisze „Nie mniej niż 48 tysięcy Rosjan biorących udział w wojnie przeciwko Ukrainie zaginęło bez wieści. Taką liczbę podała podczas okrągłego stołu w Dumie Państwowej zastępczyni ministra obrony Rosji, Anna Cywilewa”²¹. Poszukiwanie zaginionych bez wieści, ukraińskich żołnierzy stało się codziennością. W sieci Internet funkcjonuje portal zawierający informacje o osobach zaginionych. Podane są nazwiska i imiona, wiek, jednostka wojskowa, miejsce i data zaginięcia. Lista zaginionych bez wieści żołnierzy jest długa. Każdego dnia (co łatwo dostrzec) wydłuża się²². Niekiedy dodane są znaki szczególne oraz numer telefonu do osoby najbliższej. Innym razem w opisie jest informacja o odniesionych ranach.

Zaginięcia osób na terenie Ukrainy są skomplikowanym problemem. Z tego też względu dokłada się wszelkich starań w poszukiwaniach. Kwatera Główna Koordynacyjna przyczynia się do koordynacji działań różnych organów i instytucji państwowych, a także gromadzi informacje o obrońcach Ukrainy i cywilach zaginionych w wyniku zbrojnej agresji na Ukrainę. Informacje te pozyskuje się na różne sposoby. Do najważniejszych należą: wymiana informacji z Narodowym Biurem Informacji Ukrainy i Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża; informacje z agencji wywiadowczych i służb specjalnych; systematyczne badanie otwartych źródeł, w tym zasobów ukraińskich,

¹⁸ O. Szostal, *«Przywróć mi imię»: dokument o walce rodzin o szczątki poległych żołnierzy*, <https://112.ua/pl/film-povernit-meni-ima-ak-v-ukraini-povertaut-tila-zagiblih-zahisnikiv-144378> (dostęp: 12.03.2026).

¹⁹ Dopisek autorski.

²⁰ M. Czmiel, *Tysiące zgłoszeń. Rosjanie piszą do Ukraińców*, <wiadomosci.wp.pl/rosjanie-szukajabliskich-na-froncie-rekordowa-liczba-zgloszen-7121692288273216a> (dostęp: 12.03.2026).

²¹ M. Czmiel, *Wpadka krewniej Putina. Ujawniła tajne dane o stratach Rosji*, <wiadomosci.wp.pl/krewna-putina-ujawnila-tajne-dane-zaginelo-48-tys-rosjan-7099626559900288a> (dostęp: 12.03.2026).

²² <https://ukrainewarlosses.org/> (dostęp: 11.03.2026).

a także wrogich kanałów Telegram, stron internetowych i innych podobnych zasobów; informacje od krewnych (w tym informacje otrzymane na koncie osobistym). Nadto w ramach przedmiotowych działań wymieniane są informacje z innymi instytucjami i organizacjami: Sztabem Generalnym Sił Zbrojnych Ukrainy i innymi organami dowodzenia wojskowego; Narodową Policją Ukrainy; Biuro Komisarza ds. Osób Zaginionych w Okolicznościach Szczególnych (Jednolity Rejestr Osób Zaginionych); Wspólne Centrum Poszukiwań i Zwolnień Więźniów Służby Bezpieczeństwa Ukrainy.

Wszczęcie postępowania karnego w sprawie zaginięcia, poszukiwanie zaginionych wojskowych i cywilów prowadzą śledczy Narodowej Policji Ukrainy. NPIU gromadzi również profile DNA i inne dane krewnych osób zaginionych w celu przeprowadzenia badań w przypadku śmierci osób zaginionych.

Poszukiwania zaginionych żołnierzy w miejscu zaginięcia prowadzą grupy poszukiwawcze utworzone przez organy (jednostki) współpracy cywilno-wojskowej Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy, o ile dostęp do tych miejsc jest możliwy²³.

W wielu przypadkach rodziny żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy dostają informacje o czasie i miejscu, w jakim doszło do zaginięcia. Data oznacza ostatni kontakt z żołnierzem w ramach służby wojskowej. Każdy taki przypadek jest rejestrowany. Od najbliższych krewnych pobierane są próbki do badań DNA. Pani Olena M. na widok listonosza blednie. Ogarnia ją strach, że może to wieść o śmierci jej syna. Jej DNA jest w dyspozycji służby identyfikacji. Po takim czasie od zaginięcia tylko badania genetyczne mogą potwierdzić tożsamość zwłok lub szczątków. Takich rodzin jest wiele. Niekiedy z jednej rodziny ginie kilka osób. Status zaginionego bez wieści jest najtrudniejszym dla najbliższych. Władze państwowe nie są obojętne wobec problemu zaginięć osób, ale także wobec najbliższych zaginionym. Pomoc psychologiczna jest dostępna dla każdej osoby, która jej potrzebuje. W szczególności dotyczy to rodzin poległych oraz zaginionych bez wieści żołnierzy²⁴.

Uznanie za zmarłego

W ukraińskim prawodawstwie istnieje instytucja uznania za zmarłego. Odnosząc się do zaginięć w czasie wojny w Ukrainie należy wskazać, że instytucja ta, znajduje się w Kodeksie Cywilnym (art. 46 Kodeksu Cywilnego Ukrainy).

²³ <https://koordshtab.gov.ua/how-mias-are-searched-for> (dostęp: 12.03.2026).

²⁴ *How can relatives of prisoners and missing persons receive psychological assistance?*, <https://koordshtab.gov.ua/how-relatives-can-get-psychological-counseling> (dostęp: 20.03.2026).

Nie sposób nie wskazać w tym miejscu, że po rozpoczęciu działań wojennych przez Federację Rosyjską, problem zaginięć ludzi i uznania ich za zmarłych jest poważnym problemem w praktyce sądowej. Olha Stupak (sędzia Sądu Najwyższego Ukrainy) zwraca uwagę na różnicę między procedurami uznania za zmarłego, a ustalenia faktu zgonu, które należy rozróżnić, ponieważ pociągają za sobą odmienne konsekwencje. Dzisiejsza rzeczywistość na Ukrainie sprawia, że granice między tymi procedurami są zatarte. Praktyka orzecznicza zaczęła szybko reagować na zmiany sytuacji w kraju, ustawodawca wprowadził konkretne zmiany w ustawodawstwie cywilnym, w szczególności dotyczące pilnego rozpatrywania wniosków o ustalenie faktu urodzenia lub zgonu osoby na terytorium, na którym wprowadzono stan wojenny, lub w stanie wojennym. Jednak im dłużej trwa wojna, tym więcej pojawia się nowych pytań dotyczących rozstrzygnięcia spraw o ustalenie faktu zgonu, uznanie za zmarłego lub zaginionego. Olha Stupak przytoczyła aktualną praktykę Sądu Najwyższego Ukrainy w zakresie rozpatrywania tych spraw. W szczególności zwróciła uwagę na orzeczenie Sądu Najwyższego Ukrainy z dnia 28 lutego 2024 r. w sprawie o sygnaturze 506/358/22, w którym żona wojskowego zwróciła się do sądu o ustalenie faktu śmierci męża. Jedynym dowodem był akt zgonu sporządzony przez zastępcę dowódcy jednostki wojskowej. Stwierdzono w nim, że mąż skarżącej zginął w wyniku uderzenia pocisku z wrogiego samolotu w Łódź, której był jednym z członków załogi. Łódź zatonięła w rejonie Mierzei Kinburn, w wyniku ataku raketowego, 11 z 19 członków załogi zaginęło²⁵. Izba Cywilna Sądu Najwyższego Ukrainy wskazała, że pojedynczy dowód nie wystarcza do ustalenia faktu śmierci osoby, w tym w związku z działaniami wojennymi. W tym przypadku prawidłowe byłoby zwrócenie się do sądu z wnioskiem o uznanie osoby za zmarłą (art. 46 ust. 2 Kodeksu cywilnego Ukrainy), a nie z wnioskiem o ustalenie faktu śmierci tej osoby (art. 315 ust. 8 ust. 1 Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy).

W postanowieniu z dnia 26 lutego 2024 r. w sprawie o sygnaturze 686/9938/23, Sąd Najwyższy, pozostawiając bez zmian orzeczenia sądów poprzednich instancji, wskazał, że istnieją wystarczające podstawy, poparte odpowiednimi dowodami, aby uznać osobę za zabitą podczas pełnienia obowiązku wojskowego w obronie państwa ukraińskiego w wojnie rosyjsko-ukraińskiej od dnia prawdopodobnej śmierci. W niniejszej sprawie stwierdzono, że skarżąca opuściła Mariupol po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji przez Federację Rosyjską i ostatni raz rozmawiała telefonicznie z synem

²⁵ Orzeczenie SN Ukrainy w sprawie o sygnaturze 506/358/22; *The Supreme Court judge analyzed the judicial practice on declaring an individual dead and establishing the fact of death of a person*, <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1591217/> (dostęp: 11.03.2026).

2 marca 2022 r. Jako dowód powołała się na fakt, że: Dekret o odznaczeniu jej syna Orderem „Za Odwagę” III stopnia (pośmiertnie) został opublikowany na stronie internetowej Prezydenta Ukrainy. W dniu 20 grudnia 2022 r. otrzymała zawiadomienie o śmierci syna podczas wykonywania czynności obrony okrężnej w Mariupolu. Zgon jest związany z pełnieniem obowiązków służbowych, co potwierdza akt zgonu²⁶.

Trudno nie zgodzić się z przedstawioną argumentacją, zważywszy, że akt zgonu jest aktem administracyjnym, zaś uznanie za zmarłego orzekane jest przez sąd. W tym ostatnim przypadku muszą być spełnione określone przesłanki wymienione w akcie prawnym (Kodeks cywilny Ukrainy). W ukraińskim systemie prawnym możliwość uznania osoby za zmarłą pojawia się w sytuacjach, gdy przez dłuższy czas nie ma żadnych informacji o jej losie, mimo przeprowadzenia odpowiednich czynności wyjaśniających. Podstawową przesłanką jest upływ określonego czasu od momentu zaginięcia danej osoby. W tym okresie organy ścigania oraz inne instytucje podejmują działania mające na celu ustalenie miejsca pobytu zaginionego, jednak brak rezultatów otwiera drogę do wszczęcia postępowania sądowego w sprawie uznania za zmarłego.

W artykule poświęconym stwierdzeniu faktu zgonów lub stwierdzenie zgonów: wybór procedury sądowej w warunkach stanu wojennego autorstwa Wojtenko (Войтенко Т.В.) przeanalizowane zostały przepisy Kodeksu cywilnego Ukrainy, jakie określają podstawy i warunki uznania osoby za zmarłą, a także normy Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy, które regulują podstawy i tryb ustalania faktu zgonu, w tym specyfikę ustalania faktu zgonu na terytoriach tymczasowo okupowanych. Autor dokonał analizy różnych praktyk sądowych w rozstrzyganiu kwestii związanych z ustalaniem faktu zgonu na terytorium konfliktu zbrojnego, gdzie nie odnaleziono ciała zmarłego. W tekście wskazano, że przyjmuje się, że w przypadku prawdopodobnej śmierci w wyniku działań wojennych, gdy ciała nie odnaleziono, sąd może uznać taką osobę za zmarłą po upływie sześciu miesięcy od prawdopodobnej daty zgonu. Nadto przedstawił argumenty, że nie można ustalić faktu zgonu zaginionej osoby z powodu braku wystarczających dowodów zgonu. Autor ustalił, że kryterium rozróżniającym zastosowanie artykułów 305–309 Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy (uznanie osoby za zmarłą) i artykułu 315 Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy (ustalenie faktu zgonu osoby w określonym czasie) jest obecność lub brak wiarygodnych, właściwych

²⁶ Postanowienie z dnia 26 lutego 2024 r. w sprawie o sygnaturze 686/9938/23; *The Supreme Court judge analyzed the judicial practice on declaring an individual dead and establishing the fact of death of a person*, <https://zakonpravo.kz/en/judicial-practice-on-recognizing-a-citizen-as-missing-or-declaring-him-dead> (dostęp: 11.03.2026).

dowodów potwierdzających śmierć osoby w określonym czasie i w określonych okolicznościach. Zwrócił także uwagę na nieścisłość treści artykułu 315 Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy, który w paragrafie 9 części 1 stanowi podstawę do ustalenia faktu zgonu osoby, dublując przesłanki uznania osoby za zmarłą – „śmierć osoby, która zaginęła bez śladu w okolicznościach zagrażających jej życiu lub dających podstawy do przypuszczenia, że zginęła w wyniku konkretnego wypadku spowodowanego nagłymi zdarzeniami o charakterze technicznym i naturalnym”. Autor podkreślił konieczność wyłączenia z treści ust. 1 art. 315 Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy paragrafu 9, który dopuszcza możliwość ustalenia faktu zgonu osoby, która zaginęła bez śladu w okolicznościach zagrażających jej życiu lub dających podstawy do przypuszczenia, że zginęła²⁷.

Institucje stwierdzenia zgonu i uznania za zmarłego ustawodawca w Ukrainie zamieścił w kilku aktach prawnych. Podstawowym aktem jest Kodeks cywilny Ukrainy, który reguluje zdolność prawną człowieka, uznanie za zmarłego i domniemanie śmierci. Postępowanie w takiej sprawie toczy się na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy. Natomiast kwestie związane z rejestracją stanu cywilnego, w tym aktem zgonu, reguluje odrębna ustawa o aktach stanu cywilnego²⁸. W tle pozostają także przepisy Kodeksu rodzinnego (szczególnie w aspekcie małżeństwa²⁹). Należy także dodać, że uznanie za zmarłego na gruncie prawa spadkowego rodzi określone skutki w postaci dziedziczenia, tak na mocy ustawy, jak i testamentowego³⁰.

Podsumowanie

Zaginięcie człowieka bez wieści zawsze jest skomplikowanym pod każdym względem problemem nie tylko prawnym, ale społecznym i emocjonalnym dla najbliższych. Analizując zaginięcia ludzi w czasie wojny, przyjęliśmy tezę: zakładamy, że zaginięcie człowieka jest faktem społecznym, prawnym i natury emocjonalnej dla osób, które poszukują zaginionych, najbliższych im osób.

²⁷ Т. В. Войтенко, *Встановлення факту смерті чи оголошення померлим: вибір судової процедури в умовах воєнного стану*, <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/16> (dostęp: 11.03.2026).

²⁸ Law of Ukraine; *On State Registration of Civil Status Acts*, "Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)", 2010, No. 38, p. 509.

²⁹ *Family Code of Ukraine*, "Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)", 2002, No. 21–22, p.135).

³⁰ Zob. О.Е. Кухарев, *Ключові питання адаптації спадкового законодавства України до законодавства країн Європейського Союзу*, "Європейські перспективи" 2019, № 2. с. 181-187; О.О. Грін, *Спадкове право України*, Ужгород 2012.

Nie sposób nie uznać, że zaginięcie człowieka jest faktem społecznym, albowiem znika bez wieści członek społeczności, w jakiej dotychczas funkcjonował. Fakt ten prowadzi do różnorodnych skutków. Przykładowo wymienić tu można nie wykonywanie powierzonych obowiązków pracownika, żołnierza, lekarza czy nauczyciela. To także nie wykonywanie obowiązków opieki względem osób, do których zaginiony był zobowiązany mocą przepisów prawa. To także fakt prawny: zaginięcie osoby wymaga podjęcia działań właściwych służb państwowych w celu jej odnalezienia. Jeśli osoby takiej nie uda się odnaleźć, po upływie określonego przepisami prawa czasie, możliwe wszczęcie postępowania o uznanie za zmarłego. Ostatnim z wymienionych w założonej przez nas hipotezie jest fakt natury emocjonalnej dotyczący osób najbliższych zaginionego. Niepewność losu zaginionego nierzadko prowadzi do nieprzewidywalnych w praktyce skutków. Niekiedy rozpacz i bezsilność prowadzi do depresji tych, których najbliżsi zaginęli. Innymi razy ci, których najbliżsi zaginęli popełniają samobójstwo. Kiedy indziej popadają w apatię. Tracą wolę istnienia. Dla matek zaginionych ukraińskich żołnierzy to niemożliwy do opisanego ból. Zrozumie to tylko ten, kto zetknął się z nimi. Z punktu widzenia nauki, teorii to cierpienie psychiczne osoby najbliższej zaginionego. Stąd wsparcie psychologiczne dla rodzin zaginionych i poległych.

Prawo znalazło rozwiązanie w instytucjach uznania za zmarłego czy stwierdzenia zgonu. Instytucje te eliminują niepewność, wprowadzając jednocześnie pewność prawną. Pamiętać jednak należy, że w niektórych przypadkach zaginiony odnajduje się po latach. W takiej sytuacji możliwe jest uchylenie orzeczenia o uznaniu za zmarłego. Interesujące spostrzeżenia w tej materii poczyniła A. Arkuszewska, wskazując, że „podstawą uchylenia postanowienia orzekającego uznanie za zmarłego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego są dwie podstawowe przesłanki dla osoby pragnącej obalić prawomocne orzeczenie o uznaniu jej za zmarłą. Co istotne, przesłanki te muszą być spełnione kumulatywnie, a są to: 1) osobiste stawiennictwo w sądzie oraz 2) wykazanie swojej tożsamości”³¹. W prawodawstwie ukraińskim jest podobnie, co podnosi się w literaturze przedmiotu³².

Nauki społeczne przyczyniły się do pomocy osobom, których bliski zginął. Szczególne miejsce zajmuje tu psychologia, której przedstawiciele wypracowali szereg metod wsparcia dla osób zmagających się z rzeczywistością po zaginięciu bliskich. W literaturze przedmiotu podkreśla się pomoc tego

³¹ A. Arkuszewska, *Uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego w trybie przyspieszonym*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/1953/1/BSP_13_2013_Arkuszewska.pdf, s. 105 (dostęp: 21.03.2026).

³² Zob. S.I. Kuts, N.M. Grabar, *Civil legal consequences in the case of the return of a person who has been declared missing or declared dead*, "Editorial Board" 161, p. 161-165.

rodzaju. Роман Попелюшко і Юлія Дзяна podkreślają wagę rozwijania interdyscyplinarnego podejścia do wspierania takich rodzin, w szczególności współpracy psychologów, pracowników socjalnych, kapelanów oraz aktywnej roli organizacji pozarządowych. Akcentują tworzenie długoterminowych programów wsparcia psychologicznego dla rodzin doświadczających długotrwałej żałoby i niepewności. Podkreślają rolę specjalistów zdrowia psychicznego i inicjatyw wolontariackich jako niezbędnych w pomaganiu rodzinom w zachowaniu odporności emocjonalnej, wzmocnieniu strategii radzenia sobie, dostosowaniu się do rzeczywistości niepewności i kontynuowaniu poszukiwań bliskich, dbając jednocześnie o własne dobro. Takie kompleksowe podejście zapewnia trwałą pomoc psychologiczną i promuje długoterminową odporność w rodzinach najbardziej narażonych na kryzys³³.

Znacznie trudniej jest odnosić się do problemu zaginięcia człowieka bez wiedzy i doświadczenia tego faktu. Dla wielu z tych ludzi, zaginiony na zawsze pozostanie zaginionym, który nigdy nie umarł.

Bibliografia

- Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
- Arkuszevska A., *Uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego w trybie przyśpieszonym*, s. 105, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/1953> (dostęp: 21.03.2026).
- Baranowska B., *Wymuszone zaginięcia na Ukrainie w latach 2013–2014: skargi i procedury międzynarodowe*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, 2.
- Bartoszewicz A., *Postępowanie o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu*, Warszawa 2007.
- Войтенко Т.В., *Встановлення факту смерті чи оголошення померлим: вибір судової процедури в умовах воєнного стану*, https://www.lsej.org.ua/12_2023/16.pdf (dostęp: 11.03.2026).
- Czmiel M., *Tysiące zgłoszeń. Rosjanie piszą do Ukraińców*, wiadomosci.wp.pl/rosjanieszukaja-bliskich-na-froncie-rekordowa-liczba-zgloszen-7121692288273216a (dostęp: 12.03.2026).
- Czmiel M., *Wpadka krewnej Putina. Ujawniła tajne dane o stratach Rosji*, wiadomosci.wp.pl/krewna-putina-ujawnila-tajne-dane-zaginelo-48-tys-rosjan-7099626559900288a (dostęp: 12.03.2026).
- El-Hage W., Darves-Bornoz J.M., Allilaire J.F., Gaillard P., *Pourazowa dysocjacja somatoformalna u francuskich psychiatrycznych pacjentów ambulatoryjnych*, „Journal of Trauma & Dissociation” 2002, 3(3).
- Family Code of Ukraine (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2002, No. 21–22, p. 135).
- How can relatives of prisoners and missing persons receive psychological assistance?* <https://koordshtab.gov.ua/how-relatives-can-get-psychological-counseling> (dostęp: 20.03.2026).

³³ P. Попелюшко, Ю. Дзяна, *Психологічна допомога родичам військових, які зникли безвісти*, „Scientific Journal «Psychology Travelogs»”, 2025, p. 27-35.

- <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/225351,W-Gibach-upamietnilismy-ofiary-Oblawy-Augustowskiej.html> (dostęp: 11.03.2026).
- <https://sjp.pwn.pl/slowniki/zagini%C4%99cia.html> (dostęp 11.02.2026).
- <https://www.auschwitz.org/historia/zaglada/komory-gazowe/> (dostęp 11.03.2026).
- Kodeks cywilny Ukrainy, Civil Code of Ukraine; (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2003, No. 40-44, p.356).
- Kodeks Postępowania Cywilnego Ukrainy, Civil Procedure Code; (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2004, No. 40-41, 42, p.492).
- Kolendowska-Matejczuk M., *Wykorzystanie DNA w poszukiwaniu osób zaginionych w świetle nowelizacji ustawy o Policji*, „Ius Novum” 2015, 9(4).
- Kuts S.I., Grabar N.M., *Civil legal consequences in the case of the return of a person who was declared missing or declared dead*, “Editorial Board”, 161.
- Law of Ukraine; *On State Registration of Civil Status Acts*, “Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)”, 2010, No. 38, p. 509.
- <https://ukrainewarlosses.org/> (dostęp: 11.03.2026).
- Łukasiewicz D., *Racjonalizacje cierpienia i zła w filozofii religii*. *Studia Religiologica*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2015, 48(3).
- Malhotra N., Gupta N., *Zaburzenia dysocjacyjne: reinwencja czy rekonceptualizacja tego pojęcia?*, „Indian Journal of Social Psychiatry”, 2018, 34.
- Malinowska I., *Problematyka zaginięć ludzi w aspekcie prawnokryminologicznym*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, 2018, 22.
- Malinowska I., Rybicka A., *Zagrożenia społeczne wynikające z zaginięć ludzi we współczesnym świecie*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 1 (36).
- Michałowska-Maksimczyk M., *Prawne aspekty uznania za zmarłego osoby zaginionej – od zgłoszenia zaginięcia odpowiednim organom do wydania orzeczenia przez Sąd o uznaniu za zmarłego*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2024, 16(16).
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem, przyjęta w Nowym Jorku dnia 20 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2025 r., poz. 457).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.
- Morewitz S.J., Colls C.S. (ed.), *Missing persons: an introduction [in:] Handbook of missing persons*, Switzerland 2016.
- Myl M., *Wschodnia Ukraina w obliczu masowych zaginięć*, „Acta Iuris Stetinensis” 2016, (16 (4)).
- Orzeczenie SN Ukrainy w sprawie o sygnaturze 506/358/22.
- Payne M., *Understanding, Going Missing: issues for social work and social services*, “The British Journal of Social Work”, 1995, Vol. 25(3).
- Postanowienie SN Ukrainy w sprawie o sygnaturze 686/9938/23.
- Szczański T., *Ofiary zbrodni katyńskiej*, Warszawa 2020.
- Szostal O., *«Przywróć mi imię»: dokument o walce rodzin o szczątki poległych żołnierzy*, <https://112.ua/pl/film-povernit-meni-ima-ak-v-ukraini-povertaut-tila-zagiblih-zahisnikiv-144378> (dostęp: 12.03.2026).
- The Supreme Court judge analyzed the judicial practice on declaring an individual dead and establishing the fact of death of a person*, <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1591217/> (dostęp: 11.03.2026).

- Tomalski R., Pietkiewicz I.J., *Rozpoznawanie i różnicowanie zaburzeń dysocjacyjnych – wyzwania w praktyce klinicznej*, „Czasopismo Psychologiczne – Psychological Journal”, 2019, 25(1), 47.
- Urbaniak A., *Emocjonalny rollercoaster a gotowość do działania bliskich osób zaginionych*, „Fabrica Societatis” 2020, (3).
- Urbaniak A., *Wieloletnie zaginięcia osób jako efekt działań przestępczych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii” 2017, (24).
- Wentkowska A., *Poszukiwania osób zaginionych. System i metody działania w procedurach służb*, Warszawa 2016.
- Wojnicz P., *Zaginięcia osób. Studium prawne, kryminalistyczne i kryminologiczne*, Olsztyn 2021.
- Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznananych zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP. z 2018 r. poz. 77).
- Грін О.О., *Спадкове право України*, Ужгород 2012.
- Кухарев О.Е., *Ключові питання адаптації спадкового законодавства України до законодавства країн Європейського Союзу*, „Європейські перспективи”, 2019, № 2.
- Попелюшко Р., Дзяна Ю., *Психологічна допомога родичам військових, які зникли безвісти*, “Scientific Journal «Psychology Travelogs»”, 2025.
- Як відбувається пошук зниклих безвісти військовослужбовців та цивільних? <https://koordshtab.gov.ua/how-mias-are-searched-for> (dostęp: 12.03.2026).